

Potíže s Bulgakovem

Filip Outrata popsal nedávno ve [Sporu o Bulgakova](#) několik tristních příběhů z derusifikace ukrajinské kultury. Věnoval přitom několik odstavců Bílé gardě a tvrdí, že v tomto Bulgakovově románu není nic, „co by se dalo být jen vzdáleně označit za popírání Ukrajiny“. Pokud s Ukrajinou upřímně sympatizujeme, neměli bychom se rozhodně vyhýbat kritice upřílišněností kulturní derusifikace. Úspěšný odpor proti ruské agresi by nebyl možný bez mobilizace ukrajinského vlastenectví, ale tato nezbytnost znamená zároveň riskantní budoucí sociálně-ekologickou zátěž toxického nacionalismu, se kterou se bude poválečná Ukrajina těžce vypořádávat. A proto je potřeba podporovat ty ukrajinské hlasy, které se nejtoxičtějším projevům brání už dnes. Ale je přitom vhodné postupovat se vstřícnou obezřetností, jinak budeme mluvit do hluchých uší.

A obávám, že uši mnohého ukrajinského čtenáře by ohluchly po přečtení věty „Bulgakov [se] nedívá na ukrajinský národ a nacionalismus negativně“. Zahltily by je, docela pochopitelně, proslulé pasáže ze třetí kapitoly románu, kde Alexej Turbin žádá popravu hejtmana Skoropadského, proruského vládce Kyjeva, protože „terorizoval ruské obyvatelstvo tím hnusným jazykem, jaký na světě neexistuje“. Odporný doktor Kurickij, pokračuje Turbin, „se od loňského listopadu odnaučil rusky“, změnil si pravopis jména a mluví jazykem, ve kterém nepoznáš, zda je řeč o velrybě (rusky кит) nebo o kocourovi (rusky кот, ukrajinsky кит). Alexejovo nenávislné antiukrajinství doplňuje chápavý imperialismus jeho bratra Nikolky: „Nemůžou mít slovo ‚velryba‘ (кит), protože na Ukrajině se velryby nevyskytují, a na Rusi je všeho mnoho. V Bílém moři velryby jsou...“ * Jistě, v Čechách také neobviňujeme Jaroslava Haška z brutálního šovinismu pro protimaďarské výlevy sapéry Vodičky. Lékař Alexej Turbin má ovšem nepřehlédnutelné autobiografické Bulgakovovy rysy.

Popírat očividné motivy velkoruského kulturního imperialismu u Bulgakova, podobně jako brutálně šovinistické motivy u Dostojevského, by nebylo ani pravdivé, ani moudré. Ale mnohem méně moudré by bylo ponechat Dostojevského a Bulgakova ruské propagandě. *Bílá garda* je fascinující svědectví o ruské kyjevské inteligenci v turbulencích rozpadu impéria, Turbin s pochopením pro ukrajinské nacionální snahy by šustil papírem. A to, co patří do velké, a proto světové literatury, je odstup, který autor dokáže vyjádřit ve svém dílu a který přitom zdaleka nikoliv vždy dokáže zachovat ve svém životě a světonázoru.

Outrata mezi smutnými příběhy ukrajinské derusifikace vypráví, jak „hrdina boje za lidská práva Sacharov přišel v Ivano-Frankivsku o ‚svou‘ ulici z jediného důvodu, který mohl být vůbec nalezen a aplikován: kvůli své ruské národnosti“. Ano, přišel -- a právě tak Puškin, Lermontov a desítky dalších. Pokud ta jména zkusíme kádrovat, tak jako to dělá Outrata, u většiny z nich nějaké imperiální provinění nenajdeme. Imperiální zneužití už ovšem ano, několik Puškinových veršů o potlačení polského povstání v roce 1831 prožívá dnes v Rusku úžasnou konjunkturu. Lavrov osobně recituje verše určené *Pomlouvačům Ruska* na YouTube. Jedná se o asi nejhorší věc, kterou kdy Puškin napsal; přispěla ovšem k rozvoji ruského jazyka: Puškinovi přátelé byli tehdy básníkovým činem pobouřeni tak, že vynalezli sousloví „livrejovaná poézie“ (míněna lokajská livrej). V minulém desetiletí měla ta špatná báseň dokonce pomník v běloruském Mogilevu. V této perspektivě ovšem ukrajinská derusifikace bojuje mnohem méně s mrtvolami, řečeno Outratovou metaforou, spíše než s agresí *ruského miru*, livrejovaným propagandistickým přepisováním historie, včetně té literární, ve prospěch imperiální nostalgie rozpadající se ruské říše. A v téže perspektivě nejde o to, jací byli Rusové, po kterých se jmenovaly ulice v kdekterém ukrajinském městě, ale že se ty ulice jmenovaly bezmála právě jen po ruských osobnostech.

Patříme stejně jako Ukrajinci k opožděným národům. Tedy těm, které si vytvářely svoji moderní národní kulturu v konfrontačním dialogu s několika národy, které byly požehnány státy, jež semohly v 18. a na počátku 19. století prohlásit za národní. Nemusíme proto sahat nijak hluboko do vlastních dějin, abychom si připomněli, jak náročné a často nemožné je udržet linii mezi emancipací vlastní kultury a šovinismem. Trvalo to dvě stě let, než se na české jeviště dostalo „národ urážející“ Grillparzerovo drama o Přemyslu Otokarovi. Reakce na krátký Mommsenův dopis o českých lebkách, které „argumentům přístupné nejsou, ranám však ano“, (1897) zabírají v knihovně slušnou polici. A ti, kdo je napsali, jako například Antonín Sova, nepatří k vykřičeným českým nacionalistům. Byla by škoda, kdybychom tu smutnou historii nedokázali využít nejen k větší citlivosti vůči nacionalistickým běsům, které Ukrajinu ohrožují, ale také k většímu porozumění pro náročnost nezbytné ukrajinské emancipace od imperiální ruské kultury.

*V českém překladu Aleny Morávkové tato pasáž chybí (nevím, zda také v nejnovějším vydání z roku 2004) a překládám podle původního vydání z roku 1927 publikovaného na wikizdrojích [Bulgakov Bílá garda](#)